

کتاب و کتابخانه، از آغاز تا حمله ویرانگر مغول

گردآوری و ترجمه:

معصومه خدایی

زیر نظر:

دکتر احمد کامرانی فر

- سرشناسه : خدایی، معصومه، ۱۳۴۷ - مترجم، گردآورنده
- عنوان و نام پدیدآور : کتاب و کتابخانه، از آغاز تا حمله ویرانگر مغول / ترجمه و گردآوری معصومه خدایی؛ زیر نظر احمد کامرانی فر؛ [ویراستار علمی احمد کامرانی فر].
- مشخصات نشر : اصفهان: حروفچین، ۱۳۹۴.
- مشخصات ظاهری : ۲۰۶ ص.
- شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۱۹-۶۰۰-۱
- وضعیت فهرست نویسی : فیپا
- یادداشت : کتاب حاضر حاصل گردآوری و ترجمه از دو کتاب " The story of libraries: Books on fire: " اثر فردریک اندرو لرنر و "the destruction of libraries throughout history" اثر لوسین ایکس پولاسترون است.
- یادداشت : کتابچه: ص ۲۰ - ۲۰۶.
- موضوع : کتابخانه‌ها -- تاریخ
- موضوع : کتابخانه‌ها -- آسیا
- موضوع : کتابخانه‌ها -- اروپا -- تاریخ
- موضوع : کتابخانه‌های اسلامی
- شناسه افزوده : کامرانی فر، احمد، ۱۳۳۳ -
- شناسه افزوده : لرنر، فردریک اندرو، ۱۹۴۵ - م.
- شناسه افزوده : Lerner, Frederick Andrew
- شناسه افزوده : پولاسترون، لوسین ایکس، ۱۹۴۴ -
- شناسه افزوده : Polastron, Lucien X
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۴ ۴۵۲/خ ۷۲۱Z
- رده بندی دیویی : ۰۲۷/۰۰۹
- شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۹۷۹۵۰

کتاب و کتابخانه، از آغاز تا حمله ویرانگر مغول

ترجمه و گردآوری: معصومه خدایی

زیر نظر: دکتر احمد کاهنری

ناشر: حروفچین

ویراستار علمی: دکتر احمد کاهنری

صفحه آرایی و طراحی جلد: مریم استانی

چاپ اول: ۱۳۹۴

تیراژ: ۵۰۰ جلد

قطع: وزیری

چاپ: رضوی

صحافی: بابک

شابک: ۹۶۴-۶۰۰-۷۴۱۹-۶۰-۱

((حق چاپ محفوظ است))

اصفهان، خیابان شیخ صدوق شمالی، کوچه نو بهار

تلفن: ۰۹۱۶۲۹۱۶۱۷۹ - ۰۳۱۳۶۶۷۳۸۶۶

Horoufchin@yahoo.com

www.horoufchin.ir

فصل اول:

۱۲.....	در مهد کتابخانه ها
۱۷.....	سرزمین پاپیروس

فصل دوم:

۵۶.....	اولین/قدیمی ترین کتابخانه ها
۷۱.....	کتابخانه های کلاسیک استان

فصل سوم:

۸۸.....	مشعل های عصر تاریکی
۱۰۶.....	کتابخانه های مشرق زمین

فصل چهارم:

۱۳۰.....	نخستین روزهای اسلام
۱۵۶.....	اهل کتاب
۱۶۲.....	کتابخانه های جهان اسلام

فصل پنجم:

۱۷۸.....	آسیا قبل از قرن بیستم
۲۰۳.....	منابع

کتاب و در مفهوم گسترده تر، فرهنگ مکتوب، همواره در زندگی بشر تاثیر نهاده و مهم ترین ابزار در رساندن یافته های جمعی به گروه های دیگر بوده است. از دنیای باستان تا به امروز، هرکجا که فرهنگ و تمدن ریشه دواند و توانست نامی نیک از خود برجای گذارد، کتاب و کتابخانه نیز، در آن بی تاثیر نبوده است.

بشر از آن زمان که موفق به ابداع خط شد و توانست، خواسته ها و مشهودات خود را به نگارش درآورد، در اندیشه نگهداری نگاهشته هایش برای رساندن آنها به دیگران بوده است. به ویژه انتقال افکار به دیگر نسل ها از اهداف برجسته او بوده و بنا به ذات آوازه جویش می خواسته عظمت کارهایش را نه تنها از حوزه مکانی خود فراتر برد بلکه آن را از عهد خود عبور دهد و به گوش آیندگان برساند. بنابراین، بزرگان اقوام به گردآوردن عقاید و آثار دانشمندان و پیشوایان مذاهب همت گماشتند و کوشیدند آنها را در جاهای امن محفوظ بدارند تا در مویشتش از راه های تازه ای که به تدریج، در ساحت دانش و فرهنگ، یافت می شد به آگاهی اولاد و اعقاب برسد. صوبه اصلی این کوشش ها، کتابخانه هایی بودند که در قدیم غالباً به تکاپوی جمعی دانشمندان یا به فرمان یک پادشاه تاسیس می شدند و بیشتر نیز، پس از مدتی درضمن حوادث روزمره یا تحولات سیاسی دستخوش زلزلات می شدند و جز ذکری از آنها در اوراق تاریخ نمی ماند.

ورود اسلام و تشکیل حکومت های اسلامی در اقصای نقاط جهان، به این توسعه فرهنگی دامن زد. کتاب و کتابخانه، در آیین مقدس اسلام، از ارزش و اهمیت فراوانی برخوردار بود. از میان همه پیامبران الهی، معجزه پیامبر اسلام، حضرت محمد (ص)، کتاب بوده است که آیات فراوانی در آن، به ارزش علم و تشویق به فراگیری تاکید کرده است و به قلم، سوگند یاد شده و برده ای از آن هم، قلم نامیده شده است. همین تاکید قرآن و روایات به فراگیری دانش بود که توجه مسلمانان را به کتاب و کتابخانه، جلب کرد.

هدف از گردآوری این مجموعه، ریشه شناسی و چگونگی پیدایش و ترقی کتاب و کتابخانه، یا بهتر بگوییم، فرهنگ مکتوب است، تا بتوانیم، اولاً علت لزوم نوشتن و جمع آوری کتاب را دریابیم، ثانیاً با روش های ابتدایی نگارش کتاب آشنا شویم و ثالثاً روند تشکیل کتابخانه ها و چگونگی پیشرفت آنها را شفاف سازی کنیم و در نهایت، با بررسی دوران اوج و افول تمدن های مختلف باستانی و اسلامی، علل از بین رفتن بسیاری از آثار ارزشمند فرهنگی را روشن سازیم.

کتاب حاضر که در پنج فصل طراحی شده است، حاصل ترجمه فصولی از دو کتاب «سرگذشت کتابخانه ها، از آغاز اختراع خط تا عصر کامپیوتر» نوشته: فرد لرنر و «تابودی کتابخانه های تاریخ...» نوشته: لوسین، ایکس، پولسترون - جان. ا. گراهام، است که در ادامه به بررسی مختصری از محتویات هر کدام خواهیم پرداخت.

✓ سرگذشت کتابخانه ها، از آغاز اختراع خط تا عصر کامپیوتر نوشته: فرد لرنر، که در دسامبر ۲۰۰۹، در قالب مجموعه ای دوجلدی منتشر شده است، شامل ۱۳ فصل به قرار زیر است:

۱. قدیمی ترین کتابخانه ها
۲. کتابخانه های کلاسیک عهد قدیم
۳. مشعل های (علم) در قرون وسطی
۴. کتابخانه های مشرق زمین
۵. کتابخانه های جهان اسلام
۶. دوران سخت در قرون وسطی
۷. میراث گوتنبرگ
۸. گنجینه های کتاب
۹. مخازن علم
۱۰. کتابخانه های عمومی (مردمی)
۱۱. دوران پیشرفت
۱۲. هنر کتابداری
۱۳. کتابخانه های آینده

وی معتقد است: وجود کتابخانه های هر منطقه، بیانگر تاریخ و سرگذشت مردمی است که در آن ناحیه زندگی کرده اند. شمول کتابخانه ها نیز شانه میزان دموکراسی موجود در آن سرزمین است. فرد لرنر، بخش مهمی از زندگی بشر را در کتاب نمایی به تصویر کشیده و در بیان هدف خود از نوشتن این کتاب چنین می گوید: «هدف من از نوشتن این کتاب آن است که ظهور کتابخانه ها را پیگیری کرده و نقشی را که کتابخانه ها از آغاز اختراع خط تا زمان حال در جوامع انسانی ایفا کرده اند، مورد بررسی قرار دهم.»

نویسنده بررسی خود را از ریشه های آفریقایی، آسیایی ویز کتابخانه ها، اختراع خط میخی و کتابخانه های مصر قدیم آغاز می کند تا بدانجا که شکوه کتابخانه اسکندریه را به رخ می کشد. سپس از یونان باستان و موسسات فرهنگی موجود، قرون وسطی و دوران تاریک و رکود علم در اروپا، سخن می گوید تا به رنسانس می رسد، دورانی که اروپایی ها از مجموعه های علوم موجود در تمدن های اسلامی و آسیایی بهره ها برده و توشه ها برگرفته اند. در نهایت نیز به کتابخانه های امروزی، مثل کتابخانه سنکره ایالات متحده و کتابخانه بریتانیا پرداخته و همچنین پیشرفت های تکنولوژیکی که بی شک بر پیشرفت کتابخانه ها در قرن ۲۱ تاثیر بسزایی دارند را مورد مطالعه قرار می دهد.

✓ نابودی کتابخانه های تاریخ... نوشته: لوسین، ایکس، پولسترون - جان. ا. گراهام، نیز که در سال ۲۰۰۷، منتشر شده است هم شامل فصولی بدین مضمون است:

۱. در مهد کتابخانه ها
۲. منطقه پاپیروس
۳. اولین روزهای اسلام
۴. اهل کتاب

۶. عرب و مسیحیت

۵. آسیا قبل از قرن بیستم

۸. خسارات صلح

۷. نابود کنندگان جدید کتاب

۱۰. دانش ضد حریق

۹. شرم از تجدد (مدرنیته)

۱۱. سخن آخر: بازگشتی به اسکندریه

ضمائم:

۱. نویسندگان بزرگ متفق القولند. / ۲. تاریخچه مختصری از سرشماری کتاب های از دست رفته کتابخانه پنهان / ۳. گزینشی از شرح وقایع کتابخانه ها به ترتیب زمانی

این کتاب هم در مورد اعداد و ارقام مرتبط با کتاب ها صحبت می کند و هم نظریات مختلف درباره کتابخانه و کتابخانه دار و قدیم و جدید وجود و حتی فناى آن ها را در طول قرن ها مورد بررسی قرار می دهد. نویسنده، از اولین کتابخانه های دینی صحبت می کند که توسط اولین تمدن ها با تلاش فراوان و صرف هزینه هایی هنگفت تاسیس شده و با معافیت از آن ها همت گماشته شده است، سپس تعداد کثیری از آن ها تحت تاثیر جنگ ها، تعارض های سیاسی و مذهبی و فتوحات به نابودی کشیده شده اند. در گذشته تعداد کمی از افراد با سواد بوده و می توانستند از کتابخانه ها بهره مند گردند. این کتاب نه تنها سرگذشت نوشته ها را از لوح های گلی، طومار ها، پاپيروس و چرم نوشته تا زمانی که به شکل امروزی به دست ما رسیده بیان می کند، بلکه به شرح تکنولوژی هایی می پرد که برای تهیه و ثبت گزارش ها مورد استفاده قرار گرفته اند. این کتاب سرگذشت مردمی است که خود رشد کرده و پیشرفت ها تاثیر گذار بوده و آن ها را تحت کنترل خویش در آورده اند.

✓ کتابی که پیش رو دارید، به منظور رسیدن به اهدافی که در بیان شد، ترجمه فصول اول تا پنجم هر دو مجموعه است که با اندکی تلخیص، گردآوری و ترتیب داده اند. امید است توانسته باشیم، اندک سهمی از توسعه فرهنگی جهان اسلام را از آن خود کنیم. متشکرم فصول بدین شرح است:

فصل اول بیانگر تاسیس اولین کتابخانه ها توسط تمدن های آغازین و شیوه های نگارش ابتدایی بر روی پاپيروس است.

در فصل دوم، ریشه های آفریقایی، آسیایی اولین کتابخانه ها، اختراع خط میخی و کتابخانه های مصر قدیم، تشریح خواهد شد و از کتابخانه اسکندریه نیز، سخنانی به میان خواهد آمد.

فصل سوم، از قرون وسطی و دوران تاریک و رکود علم در اروپا، تا پیش از دوره رنسانس، سخن می گوید. دوره رنسانس، ورود اسلام، بهره گیری تمدن اروپا از تمدن اسلامی و فراز و نشیب هایی همچون جنگ های سیاسی و مذهبی، حملات و تعارض ها به خصوص حمله ویرانگر مغول، که منجر به نابودی بسیاری از کتابخانه ها شد، موضوع فصل چهارم را تشکیل می دهد.

در فصل پنجم نیز، به بررسی کلی تکنولوژی هایی که برای تهیه و ثبت یافته ها و آثار از دست رفته که تا قبل از قرن بیستم میلادی مورد استفاده قرار می گرفت، اشاراتی خواهد شد.

بنابراین، جمع آوری کتاب و تاسیس کتابخانه در زمان باستان انجام می شده و پس از آن نیز ردپای این پدیده را در گذرگاه های تمدن بشری به چشم می توان دید. تاسیس نخستین کتابخانه های روزگار باستان را به سومریان، بابلیان، آشوریان و مصریان نسبت می دهند. این کتابخانه ها در زمان های بعد، از بین رفتند و ناشناخته ماندند. اکتشافات باستان شناسی در چند قرن اخیر، بازشناسی آنها آغاز شد. در دوران اسلامی و قرن های نخستین هجری نیز، تالیف کتاب و تشکیل کتابخانه با همه جنگ ها و تصادم ها، هیچ گاه متوقف نشد و تا اواخر قرن ششم هجری ادامه یافت. اما از قرن هفتم، با هجوم ویرانگر مغولان، کتابخانه های اسلامی که اندکی پیش از آن، بر اثر حملات پی در پی صلیبیان آسیب هایی دیده بود، خسارات فراوانی دید. این آسیب ها و خسارات جبران ناپذیر، بسیاری از آثار علمی و فرهنگی را از میان برد به طوری که امروزه فقط نام آنها باقی ماند.